

Загальнотеоретична характеристика зловживання суб'єктивним правом.

Юхимюк Ольга Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

Самостійне і безперешкодне здійснення суб'єктивних прав є одним з базових принципів правової системи. Зловживання правом є ненормальним здійсненням права, що виражається в недозволених конкретних діях, які завдають шкоди іншій особі або загрожують чужому праву.

Самостоятельная реализация субъективных прав – один из главных базовых принципов правовой системы. Злоупотребление правом является ненормальной реализацией права, которая выражается в недозволенных конкретных действиях, причиняющих вред другому лицу, или угрожающая чужому праву.

Realizations of subjective law is a final aim of its formation.
It must be realized according to the law.

Самостійне і безперешкодне здійснення суб'єктивних прав є одним з базових принципів, що лежить в основі існування правової держави та наповнює гуманістичним змістом правовий режим взаємовідносин людини і держави. У той же час міра свободи, що закладена у суб'єктивному праві, не абсолютна, вона має певні межі, вихід за які приводить особу до зловживання правом. Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю запобігання соціальному злу, яким є зловживання правом, що руйнує засади, на яких базуються фундаментальні цінності громадянського суспільства.

Дослідженню окремих аспектів зловживання суб'єктивним правом присвятили свої праці такі науковці, як Агарков М.М., Грибанов В.П., Зайцева С.Г. та інші

Суб'єктивне право як одна із складових правовідносин є чи не найвизначнішим досягненням правової свідомості людства. Адже саме через здійснення своїх суб'єктивних прав особа може задовольнити будь-які свої

потреби, починаючи від буденних фізіологічних і закінчуючи найвищими духовними. Найчастіше суб'єктивне право трактується як забезпечена законом міра можливої поведінки суб'єкта.

Поняття зловживання суб'єктивними правами досліджується в правовій науці вже давно. Основною проблемою була й залишається кваліфікація такої поведінки та її правові наслідки.

Явище зловживання правом не є якимось специфічним абстрактним поняттям – це явище, що сьогодні охоплює усі сфери соціальної життєдіяльності. Досить часто учасники суспільного життя намагаються обійти закон, дотримуючись його лише тоді, коли він їх захищає і відкидаючи його, якщо він їм заважає або накладає певні обов'язки [1, 7].

На сьогоднішній день боротьба із зловживанням правом поставлена на більш широку правову основу. Так, з прийняттям Цивільного кодексу України від 16 лютого 2003 року положення про неприпустимість зловживання правом з'явилося і в нашому законодавстві (п.3 ст.13 ЦК України). Відповідно виникла необхідність розглянути теоретичні та практичні аспекти цього нового для нашого законодавства явища. Так, проблемним є вже те, що, ввівши поняття „зловживання правом”, законодавець не дав його чіткого визначення, що ускладнює застосування на практиці правових норм, які забороняють зловживання правом [2, 21]. З іншого боку, як зазначається в літературі, існування в законодавстві загальних положень щодо неприпустимості зловживання правом та положень, що забороняють конкретні його види, є правовою підставою для подання позовів порушуваних прав та законних інтересів. Відсутність чіткої дефініції „зловживання правом” дає можливість адекватно, відповідно до умов та потреб суспільного життя, застосовувати його на практиці і зовсім не означає нерозробленості самого поняття зловживання правом [3, 41].

Слід зазначити, що проблема зловживання правом була об'єктом вивчення галузевих юридичних наук. У цьому і полягає найбільш істотний недолік існуючих наукових досліджень за цією проблематикою, оскільки у

більшості праць, раніше присвячених зловживанню правом, автори намагалися знайти її вирішення, не виходячи за межі тієї чи іншої галузі права і не пропонуючи загальнотеоретичних узагальнень.

Першочерговим питанням, яке слід вирішити, є віднесення зловживання правом до правомірної або ж до неправомірної поведінки. У теорії тривалий час йшла дискусія з цього приводу. Так, одні науковці вважали, що будь-які дії, спрямовані на здійснення свого права, є правомірними (М.Малеїн [4, 160], М.Агарков [5, 427]). Так, М.Кельман розглядає зловживання правом як соціально шкідливу поведінку, яка здійснюється в рамках правових норм. Тобто, якщо така поведінка здійснюється в рамках правових норм, то вона є правомірною. [6, 306].

Зловживання правом є ненормальним (незвичайним, шкідливим, аморальним) здійсненням права, що виражається в недозволених конкретних діях, які завдають шкоди іншій особі або загрожують чужому праву. Зловживанням правом є фіктивні шлюби, зокрема реєстрація шлюбу без наміру сворити см'ю, а з метою незаконного придбання жилої площі та ін. В наші дні не рідко держава провокує громадян на зловживання правом. Наприклад, несвоєчасна виплата заробітної плати громадянам з боку держави як носія владних повноважень спричиняє зловживання правом громадянами в їх трудових, розрахунково-кредитних, податкових відносинах з державою. Але і в цьому випадку зловживання правом недопустиме, оскільки, як бумеранг, воно „обрушується” на державу і завдає шкоди всьому суспільству і конкретному громадянину, в тому числі тому, хто зловживає правом.

Зрештою, для усвідомлення правової сутності юридичної категорії „зловживання правом” необхідно визначити її основні характерні ознаки. Зловживати правом у буквальному розумінні означає використовувати своє право із злими намірами. Іншими словами, обов'язковою передумовою зловживання має бути наявність у особи суб'єктивного права, тобто здійснювати своє право, у тому числі зловживати ним, можна лише будучи наділеним цим правом. Якщо ж особа вчиняє певні дії не на основі свого

суб'єктивного права, то не може бути й мови про зловживання правом, оскільки тут матиме місце неправомірне (протиправне) діяння у чистому вигляді (особа вчиняє дії, на вчинення яких не має права).

Слід також зазначити, що зловживати правом, виходячи із змісту цього поняття, можливо лише під час його „вживання”, тобто при здійсненні цього права, а це означає, що проблема зловживання пов'язана не із самим суб'єктивним правом або його змістом (оскільки не виходить за рамки цього змісту), а з процесом (формою) реалізації. Зміст суб'єктивного права включає в себе лише можливу поведінку суб'єкта. У той час як реалізація є безпосереднім вчиненням конкретних дій, пов'язаних із перетворенням можливості на дійсність. Це пов'язано з тим, що процес реалізації завжди залежить від волі суб'єкта, у той самий час суб'єктивне право може належати особі без її волевиявлення. При цьому особа повинна діяти в його об'єктивних (легітимних) межах, оскільки, порушивши ці межі, вона також вважатиметься особою, яка діє протиправно.

Наступним обов'язковим складовим елементом поняття „зловживання правом” є наявність шкоди, яка заподіюється, та прямого причинно-наслідкового зв'язку між здійсненням права та шкодою. Оскільки заподіяння шкоди без здійснення свого права є протиправним діянням, а реалізація свого права без заподіяння шкоди є нормальним процесом здійснення своїх суб'єктивних прав (задоволення своїх потреб без порушення при цьому чужих прав та інтересів).

І насамкінець, заключною ознакою зловживання правом слід назвати – встановлення факту зловживання правом компетентними правозастосовними органами. Хоча об'єктивно зловживання правом може мати місце в житті та все ж для того, щоб визнати особу такою, що зловживає своїм суб'єктивним правом, необхідно рішення компетентного органу.

Проаналізувавши ознаки, стає зрозуміло, що зловживання правом, якщо воно відповідає усім зазначеним ознакам, можна вважати поведінку особи щодо здійснення свого суб'єктивного права в об'ємі, що перевищує його

власні потреби. Зрозуміло, що навмисне псування господарських споруд на проданій земельній ділянці є явним зловживанням, оскільки таке псування не принесе продавцю ніякого зиску. Тому рівень задоволення власних потреб особи повинен враховуватися при кваліфікації як обов'язкова ознака.

Отже, зловживання правом – це поведінка особи у формі дії чи бездіяльності, спрямована на здійснення свого суб'єктивного права, якою було завдано шкоди (умисно чи з необережності) іншим особам і при цьому належним чином не задоволено власних потреб. Слід зазначити, що чинне вітчизняне законодавство значно відстає від науки, яка розробила не лише поняття, але й визначила ознаки зловживання правом.

1. Зайцева С.Г. К вопросу о злоупотреблении правом путем создания ситуаций с «легальной видимостью» // Юрист. – 2001. - № 3. – С.7-9.
2. Зайцева С.Г. Трансформация правовой категории „злоупотребления правом” в категорию права // Юрист. – 2002. - № 11. – С.19-23.
3. Мироненко І. Зловживання суб'єктивним правом власності // Підприємство, господарство і право. – 2004. - № 10.
4. Малейн Н.С. Юридическая ответственность и справедливость. М., 1992.
5. Агарков М.М. Проблемы злоупотребления правом в советском гражданском праве // Известия АН СССР, отд. экон. и права. – 1946. - № 6. – С.429.
6. Кельман М.С., Мурашко О.Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. – К.: Кондор, 2006